

‘Mensen worden mini-dichters van hun eigen leven’

Gesprek met Prof. Dr. Phil Davis

Prof. Dr. Phil Davis is literatuurwetenschapper. Hij stichtte het interdisciplinair onderzoekscentrum CRILS op aan de University of Liverpool en deed jaren, samen met professoren uit andere domeinen, onderzoek naar de effecten van Shared Reading in verschillende doelgroepen en contexten.

LC: The Shakespeare Brain, jouw onderzoek uit 2011 haalde wereldpers. Haal je uit hersenonderzoek de sterkste argumenten voor het Samen Lezen?

Phil Davis: Ik kan de resultaten van brain-imaging - de beeldvorming van de hersenen - nauwkeurig beschrijven maar ik voeg er wel onmiddellijk aan toe dat het een onderwerp is dat velen onder ons verdeelt. Sommige mensen vinden het goed, terwijl anderen het wel haten. De mensen die het haten, vinden het te reductief, alsof je kijkt naar het brein en zegt: 'Dat stukje is God, dat stukje is de liefde, enz'. Dat is niet hoe ik met dit type onderzoek omga. Voor mij is het zeer belangrijk dat het hersenonderzoek overeenstemt met wat er in het echte leven gebeurt. Bijvoorbeeld, in het literair leesproces, dat grotendeels automatisch verloopt, onderzoeken we of de lezer gemakkelijk van links naar rechts langs de lijn kan lezen. En wat ontdekken we? Dat er momenten zijn van aarzeling, wanneer de lezer op een bepaald woord fixeert en als het ware even pauzeert. Hetzelfde zien we met een analyse van oogbewegingen (eye-tracking). Voor ons ligt hier het cruciale aspect: dat de lezer niet 'zo-maar' de tekst automatisch scant, gemakkelijk van links naar rechts alsof hij eenvoudige informatie uit een handleiding aan het opnemen is. Literatuur lokt een andere reactie uit: niet omdat het moeilijk wil zijn of eist dat je slim bent, maar omdat literatuur wil dat je dieper

'Literatuur wil dat je dieper gaat.'

gaat. Net omdat literatuur iets is waarvoor je moet nadenken, wordt een ander gedeelte van het brein aangesproken.

LC: Literatuur lokt iets uit... haalt je misschien zelfs uit je comfortzone?

Phil Davis: Inderdaad, het lezen van literatuur is niet vanzelfsprekend of een kwestie van eenvoudige informatieverwerking, maar zorgt ervoor dat je je standaardmodus moet verlaten. Dit vraagt dat je je gewone opinies opzij zet. Op het niveau van het gedrag, hoor je mensen in leesgroepen regelmatig zeggen: 'Ik denk dat...' Wat ze na deze woorden zeggen, is van geen tel. Je weet dat ze nog niet echt 'open-minded' zijn en dat ze gewoon hun bestaande opinies zullen herhalen. Op termijn zie je in de leesgroepen echter een verandering, en dit bij een brede groep mensen met verschillende achtergronden. In plaats van 'Ik denk dat...' te zeggen, beginnen ze intuïtief 'Het is bijna alsof...' te zeggen. Wanneer dat gebeurt, is het een teken dat ze beginnen op een andere manier te denken, een manier die ik 'meer literair' zou noemen. Brain-imaging in ons onderzoek houdt zich dus vooral met dergelijke momenten bezig; momenten wanneer mensen 'Ik denk dat...' of 'Ik weet wat er gaat gebeuren' achter zich laten en het onbekende zonder hun autopiloot beginnen te exploreren.

LC: Zo komen we bij Shakespeare en het effect op onze hersenen...

Phil Davis: Als we een gedicht en een parafrasering van hetzelfde gedicht in prozavorm gebruiken om de verschillende reacties in de hersenen te volgen, zien we interessante verschillen. Met de 'proza-vertaling' gebeurt er niets bijzonders en zien we de 'normale' reacties. Maar in confrontatie met het gedicht zien we op bepaalde momenten, bijvoorbeeld wanneer de lezer een regel overloopt of een ongewoon woord tegenkomt, een plotse verandering in de reactie. De lezer is uit het automatisch proces gehaald, iets heeft de hersenen wakker geschud... en strijdt voor erkenning. Op dergelijke momenten zou ik zeggen dat het brein niet enkel meer geactiveerd is maar ook - en vooral - meer opgewonden en meer 'levend' is. Dit dan is de kern van ons brain-imaging onderzoek, een wetenschappelijke discipline die nog steeds in de kinder-schoenen staat: tekens opsporen op diepe neurofysieke niveaus van het plotse tot stand komen van iets nieuws en levendigs, geactiveerd door literaire teksten op een manier die krachtige situaties in het menselijke bestaan oproept.

LC: We hebben het hier over de impact van wat je wel vaker omschrijft als 'serieuze literatuur'. Maar wat is dat precies?

Phil Davis: In Engeland hebben wij een reclamespot voor Carlsberg, die beweert dat 'Carlsberg reaches the parts other

beers can't reach'. Serieuze literatuur doet hetzelfde met de hersenen. Het neemt je naar andere plaatsen en dwingt je om te denken over dingen waarover je gewoonlijk niet denkt of enkel op een veralgemenende manier. Literatuur is dus een middel om mensen te activeren om ernstig over hun eigen leven en het menselijke bestaan in het algemeen te reflecteren. Daarom is het zo belangrijk. Als we meer open met elkaar konden zijn, als we in staat waren om alles krachtiger te voelen, als het mogelijk was om alles accuraat te herinneren... dan zouden we misschien geen literatuur nodig hebben. Maar zo zitten mensen niet in elkaar. Bijgevolg is literatuur ons tweede brein, dat ons stimuleert tot nadenken in een wereld waar het vaak moeilijk is om dingen te onthouden en waar er geen tijd is om te bezinnen. Het activeert dat deel van onze hersenen waar ons menselijk bestaan zich bevindt en laat toe om aspecten van dat bestaan opnieuw in te beelden, opnieuw te voelen, opnieuw te analyseren. Vaak gaat het over zaken die analoog of vergelijkbaar zijn. Wat we lezen moet niet noodzakelijk je eigen ervaring zijn. Ik geef een voorbeeld: een Engels gedicht geschreven door Robert Herrick, 16de eeuw, gaat over verliefd zijn en iemand anders graag zien. In Liverpool, in de 21ste eeuw, is er man -niet hoog opgeleid- die dat gedicht van 400 jaar geleden geweldig vindt. Hij ontdekt het als deelnemer aan een van onze leesgroepen, niet omdat hij al die ervaringen zelf heeft meegemaakt, maar omdat hij ze allemaal zo graag wil ervaren. Met andere woorden, het is niet altijd een rechtstreekse identificatie: jij moet zelf die persoon in dat gedicht niet zijn. Het is vaak meer een kwestie van wat je in je leven niet ervaren hebt. Dat is misschien wat we verbeelding kunnen noemen: dat je van iets bewust kan zijn en waarderen omdat je het zelf nooit gehad hebt, hoewel je het graag had willen hebben.

LC: Dus gaat het evenzeer over wat er NIET met je gebeurd is, dan wat je effectief hebt ervaren...

Phil Davis: Klopt. Tijdens het onderzoek filmen we leesgroepen en vaak zien we mensen die iets buitengewoons - in de zin van buiten hun normale gewoontes - doen. Na afloop tonen we dat stukje film aan de deelnemers van de leesgroep om te zien wat ze denken over dit snelle, vluchtige en buitengewone ding dat ze gedaan hebben. De reacties zijn meestal verbazingwekkend. Ik denk dat literatuur heel belangrijk is omdat het ons dwingt om onze normen tijdelijk te vergeten. Waarom is dat zo belangrijk? Omdat onze normen meestal nog los staan van onze diepe werkelijkheid. Wanneer literatuur in staat is om iets van diep binnenin te activeren en als iemand dit diepe deel van zichzelf kan ontdekken, dan kan het me niet schelen of we dit 'onderzoek' noemen of niet. Wat ik dan zie is iets onbekends dat in iemand, een mens, door een gedicht op een creatieve manier in het leven geroepen is. Zoiets verdient ons respect.

LC: Samen Lezen leert de deelnemers anders naar zichzelf te kijken, zichzelf anders te beoordelen.

Phil Davis: Deelnemers zeggen in leessessies bijvoorbeeld 'Ik hou van die persoon' of 'Na deze sessie lijkt de wereld iets zonniger voor mij'. Naar mijn mening is dit écht onderzoekswerk, want in de opname kunnen we tonen waarom we denken dat er een doorbraak is. We kunnen het taalgebruik en de verbale reacties op wat ze lezen, analyseren. Maar het allerbelangrijkst is dat we kunnen zien hoe en waarom mensen hun eigen normen overstijgen. Op deze manier komen mensen in contact met de kracht van de emotie die de dichters zelf in hun gedichten uitgedrukt hebben. Met andere woorden: deelnemers worden de *mini-dichters van hun eigen levens*. Prachtig toch? Onderzoek dat ons zo'n krachtige dingen duidelijk maakt.

LC: Onderzoek is altijd zeer belangrijk geweest in de uitrol van The Reader, voor haar fondsenwerving, voor haar kwaliteits-management. We leren daar als Lezerscollectief geweldig veel van en we zetten daar zelf ook op in. Toch konden jullie ook snel iets van ons meepikken...

Phil Davis: Om het idee van Shared Reading in Engeland te kunnen verspreiden, moest Jane (Davis, n.v.d.r.) haar oorspronkelijke model heruitvinden om het gebruik van vrijwilligers mogelijk te maken. Bij jullie heeft ze gezien hoe straf jullie met vrijwilligers werken. Op vlak van vrijwilligerswerk is België een fantastisch land, een voorbeeld van hoe Samen Lezen kan dienen om menselijke doeleinden en menselijke betekenissen bloot te stellen, zodat mensen de beste gedeeltes van zichzelf kunnen ontdekken.

Dus: dank u Lezerscollectief!

LC: Dat zijn mooie woorden om op onze samenwerking te klinken! (Het Lezerscollectief is officiële partner van The Reader en deel van het International Centre for Shared Reading voor Vlaanderen en Nederland sinds 2020.)

Interview: DIRK TERRY